

FODOR RICHÁRD – GYERTYÁNFY ANDRÁS – SZŐKE-MILINTE ENIKŐ (SZERK.): HATÁRÁTLÉPÉSEK – A NEVELÉSTUDOMÁNY, A TÖRTÉNELEMDIDAKTIKA ÉS A DRÁMAPEDAGÓGIA TERÜLETÉN. TANULMÁNYOK A 70 ÉVES KAPOSÍ JÓZSEF TISZTELETÉRE. SZAKTUDÁS KIADÓ HÁZ, 2025.

Földes Petra – Veszprémi Attila: Szellemhez szóló ajándék

<https://doi.org/10.71157/upsz.2026.01-02.09>

Több mint 80 kollégája és tanítványa ünnepi kötettel köszöntötte a 70. születésnapján Kaposi Józsefet.¹ A köszöntéshez szerkesztőségünk az ajándékba készített gyűjteményes kötet recenziójával csatlakozik.

Határátlépések. „A címben szereplő *határátlépés* kifejezés a magyar nyelv gazdagságának hála számos jelentéssel bír, bár ezek közül nem mindegyik pozitív. A kötetet kézbe vevő kritikus olvasó gondolhatna illegális határátlépésre, az ókori római limes áttörésére vagy akár erkölcsi korlátok átlépésére is. A szerkesztők azonban nem ezekre, hanem a szellemi, intézményi és tudományterületi határok közötti rugalmas átjárásra szerettek volna utalni, arra a nyitottságra és kísérletező szellemre, amely Kaposi József munkásságát mindvégig jellemezte.” (5) – írják a szerkesztők az előszóban, melyet a hátsó borítóra is kiemelték ajánlóként. A szövegnek ez a megduplázása is jelzi, mennyire fontosnak tartják a kötet alkotói leszögezni, hogy nem valamifajta devianciáról, hanem egy aktív, kreatív alkotó szabadságát megragadó metaforáról van szó. De ha már itt tartunk, ne menjünk el a metafora nehezebb

kérdéseket felvető rétegei mellett: a határátlépés óhatatlanul kockázattal, olykor akár a kapcsolatokat próbára tevő feszültséggel is jár. Ezért különösen figyelemre méltó a kötetben megjelenő szerzők és a Tabula Gratulatoria névsora. Bár a köszöntés pillanatában talán illetlenség erről beszélni, fontosnak érezzük megemlíteni, hogy az életmű – épp a fentebb jelzett alkotói magatartás okán – nem mentes, nem lehetett mentes a konfliktusoktól. Hogy ezek – a szellemi síkon legalábbis mindenképp – építő, tovább gondolható konfliktusok, azt az jelzi, hogy Kaposi néhány vele komoly vitában álló pályatársa is jelen van a gratulálók közt, sőt többen önálló tanulmánnyal is képviseltetik magukat. Ezzel pedig a kötet túlmutat önmagán: a szorososan Kaposihoz köthető szakmai műhelyek seregszemléje mellett a cselekvő jelenlét, az alkotó szakmai vita dicséretévé válik.

A szerkesztők 29 – korábban megjelent, illetve a kötet számára készült – írást gyűjtöttek össze és közölnek négy csokorban, oly módon, hogy a kötet szerkezete tükrözi a pálya legfőbb tartalmi területeit. Az első,

¹ A kötet innen letölthető: <https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/doc/news/kaposi70ketetonlineboritoval.pdf>

emlékezéseket sorakoztató rész – *Köszöntők, intézménytörténetek, emlékezések* – is illik a sorba, hiszen az itt bemutatott iskolateremtő, rendszerépítő jelenlét maga is a pálya egyik fontos tartalma. Az ünnepekt gyakran álmodik és hoz létre valami újat: a nevéhez közösségek, intézmények, testületek születése kötődik, melyek mind az általa művelt nagy témákhoz kapcsolódnak. Ezek köré a témák köré szerveződnek a kötet további fejezetei: *Neveléstudomány és drámapedagógia; Történelem – tanterv – tankönyv; Forrásközpontú történelemtanítás.*

Az első fejezet *F. Dárdai Ágnes*nek az ünnepektel készített életútinterjújával indul. Bár Kaposi a beszélgetés végén megjegyzi, hogy „minden életinterjúban az a legérdekesebb, ami nincsen benne” (21), a szövegből kibontakozó személyes és a szakmai történet nagyon is érdekes: abban az elmúlt 100 évünk számos sorsfordulata tükröződik. Más kérdés persze, hogy egy másik alkalommal – mert az ünnep nem ennek az ideje – valóban jó volna feltenni azokat a kérdéseket, melyek a szakmai közelmúltunk feldolgozásához, a tanulságok levonásához közelebb vihetnek. Ebben a recenzióban jelzünk is néhány ilyen szempontot, már csak azért is, mert maga a kötet kínálja ezeket a beválogatott tanulmányok által.

Az emlékezéseket tartalmazó fejezet *Szöke-Milinte Enikő* írásával folytatódik, aki a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Tanárképző Karának 2017 és 2024 közötti, a szerző tanszékvezetéséhez fűződő időszakát dolgozza fel érezhető szeretettel, gazdag fotódokumentációval is megtámogatva. *Eck Júlia* írása szintén a PPKE-hez

kapcsolódik: a cím szerint a dráma- és színjátszimeret-tanár szakot mint tanulószervezetet mutatja be, és mindezt úgy teszi, hogy a különböző elnevezésű és fókuszú tanárképzési drámaszakok történetén és a rendszeren belüli nehézségeik felvázolásán keresztül az olvasó megérti ennek a területnek

a (szinte a felsőoktatás rendszerébe kódolt) kihívásait. *Bencéné Fekete Anikó Andrea* köszöntésében a tehetséggondozás Kaposi József nevéhez

köthető aspektusait tekinti át. A történelem tantárgyon belüli és a művészeti tehetséggondozáson keresztül érkezik meg a felsőoktatás területére, hogy az OTDK témájához kapcsolódóan beszéljen Kaposi történelemtanári attitűdjéről, amelyre jellemző, hogy „a tanulót partnerként, az értelmezés és kérdés aktív résztvevőjeként kezeli, és amely a jövő demokratikus polgárainak nevelését tekintti pedagógiai célnak” (76). A következő emlékező *Katona András*, aki az ünnepekt történelemdidaktikai munkásságát méltatja oly módon, hogy Kaposi saját szövegeiből mutat részleteket, és azok köré vázolja fel a szakmapolitikai-történeti kontextust. A bemutatott, 1985 és 2020 között zajlott tantervalkotási fázisokhoz kapcsolódnak a legélénkebb, máig nyitott – vitákat, nézeteltéréseket, konfliktusokat generáló – szakmai kérdések. Ezeknek a felvillantása során – a szöveg speciális jellegéből fakadóan – inkább a Kaposi álláspontját alátámasztó tényeket, szempontokat ismerjük meg. Megnyugtató ugyanakkor, hogy – ahogyan a bevezetőben is jeleztük – az ünneplésben részt vevők széles köre azt sugallja, hogy a vita újrainyitható. A fejezet utolsó írása *Pálinkás Mihály*nak, a Nemzeti Tankönyvkiadó volt vezető

szakmai közelmúltunk feldolgozásához közelebb vihetnek

szerkesztőjének laudációja, aki a Tankönyvesek Országos Szövetségének Érdemes tan-könyvíró díja elnyerése alkalmából méltatta Kaposi tankönyvszerzői munkáját.

A második fejezet nyitó írásában *Gloviczki Zoltán*, az Apor Vilmos Katolikus Egyetem rektora *A globális nevelési egyezmény mint az iskola szerepének úráértelmezése a 21. században* címmel fejt ki átfogó gondolatait a változó társadalmi-gazdasági környezetben az iskola feladatáról, méghozzá oly módon, hogy párhuzamosan, mintegy közös kontextusba illesztve mutatja be a II. Vatikáni Zsinat „Gravissimum educationis” kezdetű deklarációját a keresztény nevelésről, valamint az oktatás és a nevelés alapvető kérdéseit érintő legújabb pedagógiai, pszichológiai, társadalomtudományos felismeréseket. *Karainé Gombocz Orsolya* írásában *(Állandóság és változás.*

A nevelő személyisége a szakmai pályáiban) a pedagóguspálya szakaszait elemzi, és ennek tükrében reflektál a tanárképzés feladataira. *Szucsik Ágnes Tanórán kívüli nevelés* című tanulmányában bemutatja e mostoha sorsú terület, a szakképzésben megvalósuló tanórán kívüli nevelés történetét, lehetőségeit, nehézségeit. *Moldován Szilvia*, a Taléta Interkulturális Központ vezetője *Pályaorientációs jó gyakorlatok és mentorprogramok interkulturális pedagógiai megközelítésben* címmel közöl írás arról, hogyan tudja a mentorok jelenléte elősegíteni a megfelelő pályaorientációt és a társadalmi mobilitást a Tanítsunk Magyarorszáért Programban. *Trencsényi László* címzetes egyetemi tanár *NAT-szerű történetek – Emlékek* című írása a dráma tantárgy NAT-ban való megjelenésének történetét tárgyalja négy, feszültségtől és fordulatoktól nem mentes fejezet

fordulatoktól nem mentes fejezetben, a dráma tantárgy jelenlegi helyzetét tekintve óvatosan optimista végkicsengéssel. *Golden Dániel*, a PPKE adjunktusa *A projektpedagógiai és a színháték* címmel azt járja körül, hogy milyen kölcsönösen inspiráló kapcsolódásokat lehetséges találni a projekt módszer, a drámapedagógia és a színháték között, részletesen ismertette a színhátékos projekt fogalmát, működését. *Körömi Gábor*, a Magyar Drámapedagógiai Társaság elnöke *A gyermekbarát tévérendező – Takács Vera portréját* rajzolja meg, felidézve nyugalmat és türelmet árasztó személyét, bemutatva gazdag, termékeny életútját az általa készített életútinterjú interpretálva. Rózsavölgyi Gábor, a debreceni Ady

Gimnázium volt igazgatója, történelem- és drámatanára *Dramatizálás a történelemórán – A trónfosztó országgyűlés 1849-*

ben című foglalkozását mutatja be. A szerző Debrecen adott voltát felhasználva az eredeti helyszínen, a Református Kollégium Oratórium termében rendezte meg a gyerekekkel – több évfolyamon is – a trónfosztó országgyűlést. Ennek előkészületeiről, élményeiről, értékeléséről szól az írás.

A harmadik fejezet *Hermann Róbert*, az MTA doktora írásával kezdődik, aki *Bellona és Tábori Ór – Tervezett és meg nem valósult katonai lapok 1848–1849-ben* címmel a magyar katonai szaksajtó két tervezett, ám soha meg nem valósult orgánumát mutatja be. *Závodszy Géza* nyugalmazott főiskolai tanár *Gogolák Lajos három kézfogása. Bethlen István – Imrédy Béla – Gerő Ernő* címmel a kiváló tollú publicista, Gogolák Lajos visszaemlékezéseiből közöl olyan részleteket, melyek a címben szereplő politikusok

személyes életének epizódjait felidézve járulhatnak hozzá a portréjuk finomításához. *Jakab György* történelemtanár Fejezetek egy ősi törésvonal történetéből című írásában arra a kérdésre keres választ, hogy milyen törésvonalak alakítják és tartják fenn a magyar társadalom megosztottságát. Számos történeti példán keresztül arra a következtetésre jut, hogy a nemzet és a modernizáció kérdései napjainkban is élő dilemmák, ennek fölismerése pedig alkalmas arra, hogy újra megindítsa a magyar identitás értelmezési lehetőségeiről való gondolkodást. *Knausz Imrének*, a Taní-tani online főszerkesztőjének *Tartalmi szabályozás tanterv nélkül* című vitairata a „Mi a baj a tantervekkel?” kérdéssel indít, hogy a válasszokkal eljusson a tantervi szabályozás jelenlegi alapkövei – az előírt ismeretek és fejlesztendő képességek – elutasításáig, és megfogalmazza az általa kívánatosnak tartott szabályozási kereteket. (Az írás ezzel érezhető tartalmi feszültségben áll a tantervi szabályozás változásait bemutató Katona András-szöveggel, melyben a tartalmi szabályozás alapvető paradigmája – a tanterv mint ismereteket és készségeket előíró dokumentum – egy pillanatig sem kérdőjeleződik meg. *Ablonczy Balázs* történész, az MTA doktorának *Hősök nélkül, hősökkel* című szövege tűnik a recenzens számára a kötet másik erős vitairatának. A szerző az alcímében – *Kritikai megjegyzések a 11. osztályos történelemtankönyv Trianont és a Horthy-korszakot érintő fejezeteihez* – jelzi is a munkáját jellemző kritikai attitűdöt. A tankönyvkritika olyan problémákat – elütések, tényhibák; téves, hiányos állítások; koncepcionális kérdések; saját „nünükék” – vet fel,

az „aktív állampolgárság” víziója

melyek kezelése, megvitatása egészen biztosan javára szolgált volna a tankönyvnek. Itt a recenzens kiesik a szerepéből, mert ezen a ponton felszínre kerülnek azokat a kérdések, melyeket az ünneplés pillanatában nem ildomos feltenni: elfogadva (illetve tudomásul véve), hogy az állami tankönyvmonopólium elrendelése teljességgel

befolyásolhatatlan politikai döntés volt, és elfogadva (illetve tudomásul véve), hogy összesen két történelemtankönyv választható, a tankönyv mi-

nősége egészen biztosan nem politikai, hanem szakmai kérdés. Ezért fontos lett volna – ahogyan más tárgyak tankönyvei esetében is – a szakmai visszajelzések beépítésére időt adni (ezt az időt a fejlesztés számára kiharcolni). A következő munka *Jakab Péter*, az ELTE BTK adjunktusának írása *Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) a magyarországi történelemtanításban* címmel. A tanulmány a gondolatmenetet átszövő szakdidaktikai utalásoknak köszönhetően akár az utolsó fejezetbe (*Forrásközpontú történelemtanítás*) is kerülhetett volna. Gondolatmenetének komplexitását jelzi, hogy a történettudományos kontextusban is a helyén van: Luxemburgi Zsigmond életművének tudományosan alátámasztott összetettebb, korszerűbb narratíváját ajánlja a történelemtanítás figyelmébe. *Rédli Mátyás*, a PTE BTK tanársegédjének írásával a történelem világából a társadalomismeret – konkrétan az állampolgári ismeretek – felé fordulunk: *Az aktív állampolgárságra nevelés magyar és angol tankönyvek összehasonlításán keresztül* című írásában a szerző a tárgy angliai történetének tükrében mutatja be az „aktív állampolgárság” víziójának tankönyvi

leképeződését, a téma tantárggyá transzformálásának kihívásait, miközben kritikusan reflektál a hazai helyzetre.

A kötet negyedik, történelemdidaktikai fejezete *Molnár-Kovács Zsófia*, a PTE Neveléstudományi Intézete igazgatójának írásával indul, amelynek címe *Tankönyvi illusztrációk kutatása a magyar nyelvű szakirodalomban: Tendenciák és eredmények, 1965–2025*. Ebben a szerző bemutatja, hogyan jelenik meg a tankönyvekben a képek pusztán illusztratív szerepének meghaladása, és hogyan támogathatják a képi elemek a forrásalapú történelemoktatást. Rámutat, hogy ez komoly didaktikai kihívást jelent, hiszen a tankönyvi képek mennyiségi bővülése önmagában nem jár együtt a tanulást támogató minőségi fejlődéssel; a képeket úgy kell válogatni és feldolgozni, hogy azok a kritikai gondolkodás, a forráselemző képesség és a multiperspektívikus történelemszemlélet fejlődését támogassák. *Vajda Barnabás*, a Selye János Egyetem kutatója és oktatója szinte folytatja az előbbi gondolatmenetet; *A képi forrásokban rejlő egyes didaktikai lehetőségek és vitás kérdések* című írásában bemutatja a képi források különböző zsánereit – úgymint portrék, tömegjelenetek, plakátok, művészeti adaptációk –, és külön foglalkozik az explicit és implicit tartalmak megkülönböztetésével, illetve tankönyvrészletek bemutatásával hívja fel a figyelmet arra, hogy a képeknek nem a szöveget kell kiegészíteniük, hanem önálló, önmagukban elemezhető forrásként kell működniük, Herber Attila, a KRE BTK adjunktusa, középiskolai tanár „*Daddy what did you do in the great war?*” *Kitchener szeme, avagy a kontextualizáció szerepe a képi források tanításában* című tanulmányában az első világháborús brit propagandaplakátok elemzésén

keresztül mutatja be a propaganda vizsgálatában rejlő történelemdidaktikai potenciált, munkáját az időszakból vett plakátok képeivel is összekapcsolva. *Szabó Roland*, az ELTE BTK tanársegéde, középiskolai vezetőtanár *A történeti vonatkozású irodalmi szövegek forrásként való felhasználásának dilemmái a történelemtanításban* című munkája azt a meglehetősen nehéz és izgalmas

kérdést tárgyalja – a szakirodalom, illetve a témához kapcsolódó emelt szintű érettségi feladatok elemzésével –, hogy mennyiben és hogyan, milyen narratív keretben értelmezhetőek történeti forrásként szépirodalmi szövegek. A témában rejlő feszültséget, a történelemdidaktikai kihívást az adja, hogy „a szépirodalmi szöveg szükségképpen fikció, ennél fogva szubjektív marad (még akkor is, ha történelmi tárgyú), [...] amíg az irodalmi szöveg fikcionális természeténél fogva nem törekszik (hiszen nem is törekedhet) a valóságosságra, addig a történettudomány szükségképpen igyekszik kizárni (de legalább minimalizálni) a fikció aspektusait”

(330). *Érsek Attila* kutatótanár *A tehetség-gondozás lehetőségei a Savaria országos történelmi verseny 9. évfolyamos tesztfeladataival* című írásával a történelemórai tehességgon-dozást kívánja elősegíteni oly módon, hogy a versenyfeladatok közül való válogatást kö-zöl, reflexiókkal, módszertani ajánlásokkal kiegészítve. *Fekete Áron*, az MCC kutatója *Digitális eszközhasználat és módszertani tájé-kozódás általános iskolai*

történelemtanárok körében
Magyarországon és Szlová-kiában című írásában pilla-natfelvételt közöl a törté-nelemtanárok IKT-

használati szokásairól. Megállapítja, hogy a két országban megfigyelhető tendenciák azonosak, és hogy az általános iskolai tör-ténelemtanárok jellemzően nem szakfolyóiratokból, hanem szakmai csoportok segítségével tájékoznak a tanítással kap-csolatos kérdésekben. *Kas Géza*, az NKE közszolgálati docense *Párhuzamos történe-tek. Történelmi helyzetek összehasonlításának lehetőségei történelemórán* című munkájá-ban az emelt szintű érettségi komplex ösz-szehasonlító történelemesszéjére való felké-szítés módszertanát tárgyalja. *Tóth Judit*, a PTE BTK doktorandusza *A mohácsi csatá-hoz kapcsolódó középszintű történelemérett-ségi feladat megoldásának vizsgálata közép-is-kolások körében a hangos gondolkodás módszerével* című tanulmányában egy izgal-mas kutatás folyamatát és eredményeit mutatja be, amikor 37 diák hangos gon-dolkodását kíséri végig és elemzi egy emelt szintű történelemérettségi-feladat megol-dása során. Következtetéseiben kitér magá-nak a feladatnak a jellemzőire is, és felveti, hogy szükség lenne a történelemérettségi-

feladatok pszichometriai szempontból tör-ténő felülvizsgálatára.

A recenzensek itt megegyeznek abban, hogy a szerzők és szerkesztők munkája nyo-mán – a jeles alkalomhoz méltó módon – egy izgalmas, változatos és aktuális narratí-vákat felsorakoztató, kiforrott tapasztalato-kat megosztó, de egyben felelős együttgon-dolkodásra is bizalommal szólító és – nem,

nem is és, hanem *tehát* – szakmailag magas szinten releváns kötet jött létre.

Talán kimondható: a ta-pasztalat és egymás szólí-tása *együtt*, egymás tudá-

sának és gondolatainak destrukciója nélkül a mai Magyarországon: határátlépés. Szó-katlan és jóféle. Abban a társadalomban, amely a legkisebb pöccentésre mozgósítja te-hetségét a bizalmatlanság „diskurzusainak” felépítésében, remek dolog ilyen határátlépést látni, megélni, esetleg annak aktora lenni.

Nem titok, hogy a recenzensek elég rég-óta az Új Pedagógiai Szemle szerkesztői, és az sem, hogy a lapot 2020-ban Kaposi Jó-zsef mentette meg a megszűnéstől, majd vitte-vitette át a szürkezónán. Bízott ben-nünk végig, miközben ragaszkodtunk a lap sok évtizedes szellemiségének megfelelő szakmai-közéleti nyitottsághoz és az előző főszerkesztőnk, Takács Géza víziójának kö-szönhető klasszikus, múlt századi folyóirat-formátumhoz, mentalitáshoz. Ebben Jóskát mindvégig partnerünknek, segítőknek éreztük és érezzük. Szeretünk vele dolgozni, tanakodni, szörnyülködni, amin kell, és ol-vasni-szerkeszteni az írásait. Megszámlálha-tatlan beszélgetés, vita és jó pár csodásan ab-szurd válságkezelés van a hátunk mögött együtt. Köszönjük neki mi is

remek dolog ilyen
határátlépést látni, megélni